

Beteg vagy megszállott?

*There's so many different worlds
So many different suns
And we have just one world
But we live in different ones*

*Oly sok különböző világ van
Oly sok különböző nap
És csak egy világunk van
De különbözőkben élünk*

*Mark Knopfler:
Brothers in Arms*

Külföldi hallgatók hoztak a lelki traumával foglalkozó szemináriumra egy filmet, amelyet az úgynevezett démonikus megszállás illusztrálására szántak. *Exorcism of Emily Rose* (Ördögűzés Emily Rose üdvéért). Látószólag nem több, mint a szokásos ördögűzéses filmek, és ezért a DVD talán fel sem tűnik a boltok polcain. De ezúttal sokkal érdekesebb problémába botlunk, mint első pillanatban gondolnánk. A valós életet szimuláló alkotások néha úgy érdekesek, ha írói fantáziából születettek, nem megtörtént eseményeket fogalmaznak meg – de éppenséggel meg is történhetnek volna. Ezzel szemben a transzcendens, spirituális világot bemutató művek gyakran akkor vonzóak, ha nem az elszabadult fantázia születményei, hanem valóságos történéseken alapulnak. A fent említett alkotás éppen ebből a fajtából való.

A film alapjául szolgáló történet a hetvenes évek közepén Nyugat-Németország egy kisvárosába, Kligenbergbe visz, egy mélyen hívő katolikus családba. A család húszas éveinek elején járó tagja *Anneliese Michel* különös, epilepsziára emlékeztető görcsrohamokban kezdett szenvedni, majd rendkívüli

tüneteket produkált: legyeket és pókokat, sőt, még szentet is evett. Nem volt hajlandó más táplálékot magához venni, mert azt mondta, hogy a démonok nem engedik. Még egy elpusztult madár fejét is leharapta. Saját vizeletét itta a kövezettről, szidalmazta a családtagjait, hangosan üvöltött, keresztet tört össze, Jézust ábrázoló festményeket tett tönkre és rózsafüzéreket tépett szét. Leszaggatta ruháit, egyetlen folyamban talán hatszázszor is térdre rogyott és felugrott kényszerezésen, amely miatt persze súlyos sérüléseket szenvedett; az asztal alatt csúszott, ugatott, mint egy kutya. Egyesek szerint „pokoli” bűzt árasztott. Hangokat hallott, és látta magát az ördögöt. Azt állította, hogy több démon szállta meg, például Júdás, Néró, Káin, Hitler, Lucifer.

A lányt először egy pszichiátriai intézetben kezelték – depresszió és öngyilkossági készítés is felbukkant a tünetek között –, ám nem javult az állapota. Meggyőződésévé vált, hogy démonok szállták meg, mert azok arcát látta az embereken és a tárgyakon. Hosszas kéréseire a helyi egyházi vezetők helybenhagyták az ördögűzés rituáléjának végrehajtását. Ezt azért is teheték, mert az *Anneliese* körüli emberek is tökéletesen meg voltak győződve arról, hogy démoni megszállás alatt van.

Hatvanhét ördögűzés és pokoli szenvedések után a lány álmában meghalt. A kórboncnok a halál okaként alultápláltságot és kiszáradást állapított meg. Állítólag utolsó szavai ezek voltak: „Anyám, félek.”

A történet majd harminc év után visszatért. 2005-ben elkészült a fent említett hollywoodi film, amely elismeri és felvállalja, hogy a német lány esete motiválta az alkotókat. Tavaly elkészült egy német film is *Requiem*

László Sándor. *A szorongás szimbóluma* (1930 körül). A Pszichiátriai Múzeum gyűjteményéből

címmel, amely „szöveghűen” követi az eredeti történetet.

Úgy tűnik fel, hogy a démonikus megszállás velünk maradt e késő modern korban is. Amerikai kiségyházak egyikében-másikában nagy hittel gyakorolják az erre (ön)felkentek a démonok kiűzését. Láthatóan mindig akadnak olyan hívők és páciensek, akik vissza-visszatérő résztvevői a szeánszoknak, és képesek megjeleníteni a belőlük költözött démonokat azzal, hogy ellentétben kulturált, visszafogott átlagpolgár-viselkedésükkel, verbális és testi agresszióval törnek rá a démonjukat provokáló ördögűző papra. Más hangon szólalnak meg, trágár, obszcén kifejezésekkel támadják mindazokat az értékeket, amelyeket egyébként tisztességes polgári státusukban képviselnek. Az egzorcista pedig több markáns, mélyen hívő kidobóember-forma asszisztenssel veszi körül magát, hogy szükség esetén

K. A. Család (1977). A Pszichiátriai Múzeum gyűjteményéből

– és a szükség meglehetősen gyakori – lefogják, megfékezzék a démon(ok) hatalmába került közveszélyes hívőt.

A valóság és a valóságok

Néhány évtizeddel ezelőtt, amikor majdnem kizárólag a felvilágosodás ideológiai öröksége határozta meg a közbeszédet, valószínűleg a tudományos racionalitás híveinek hangos kacaja uralta volna az efféle történetekre adott nyilvános reakciókat. A démonikus megszállottságban hívők pedig erős kisebbségben, de mindenesetre csendben fogadták volna az őket lekicsinylő, a középkor sötéttségét és a „szellem napvilágának” hiányát emlegető kommentárokat. Nagyon erős VAGY került volna a kétféle minősítés közé, amely mély szakadékot jelölt volna ki az efféle transzcendens jelenségekben hívők és a modern racionalizmus támogatói között: ördög, démon szállta meg VAGY epilepsziás,

hisztériás, szkizofrén kategóriák telepedtek volna meg a VAGY-szakadék két partján, talán csak átkokkal kommunikálva egymással, de semmiképpen sem hidat építve az elválasztó feneketlennek tetsző mélység fölött.

De mostanában mintha némelyek legalább pallókat kezdenének lefektetni, már nem annyira tartva a kiátkozástól...

Clopenthixollal kezelt egzorcizmus-rezisztens szellem-megszállás! címmel évekkal ezelőtt kevés visszhangot kiváltó publikáció jelent meg a *The British Journal of Psychiatry*-ban.

Egy Angliában élő indiai fiatalemberről szól, akit vizsgálati fogásban tartottak egy taxi elrablása és a vezető túsul ejtése miatt. Azt állította, hogy rossz cselekedeteit egy szellem megszállása alatt követi el. Gyermekkorá-

ban neki és testvérének az egyik nagynénjük megátkozott rizst adott. Azóta időről időre egy öregasszony szelleme veszi birtokba a fiú testét, aki ennek hatására olyan bűnöket követ el, amelyekhez eredeti személyiségének nincs semmi köze. A szellem akkor is figyelni a gondolatait, amikor éppen nem szállja meg. Fogva tartása alatt a gyanúsítottal kapcsolatban éjszakai szorongást, visszahúzódnást, deperszonalizációt és hallucinációkra adott vá-

laszokat figyeltek meg. A páciens előzőleg ördögűzésen esett át, de az nem használt. Így a pszichiáterek antipszichotikummal próbálkoztak, amelyre a tünetek enyhültek.

No lám, mondhatnánk, íme a bizonyíték arra, hogy nem megszállott volt, hanem elmebeteg. A tudományos alapú medicina helyesen, igazul ragadta meg

**A pszichiáterek
antipszichotikummal
próbálkoztak,
amelyre a tünetek
enyhültek.**

a problémát a babonással szemben, és szerencsére a gyógyszerek hatottak is. Csakhogy a cikk szerzői nem teszik lehetővé ezt a kényelmes következtetést, mert így fogalmazzák: „A páciens a neuroleptikus kezelés hatására, az eredeti megszállottság korábbi bizonyítéka ellenére (kiemelés tőlem – B. A.), remisszióba került.”

A cikk absztraktjának e tömör mondata alapjául a főszövegben megállapítják, hogy a nyugati medicina a disszociatív állapot vagy a paranoid szkizofrénia diagnózisára jutna, de a börtönlelkész látta a gyanúsított által is említett leszálló felhőt, amelyben a páciens leírásához hasonlító rémisztő halott női arcot látott. Továbbá három vallás négy papja is kételyeit hangoztatta a jelenség téveseszmé-jellegét illetően.

Vagyis a nagy presztízsű tudományos-szakmai folyóiratban megjelent esetismertetés szerzői arra utalnak, hogy *ultima ratióként* használták a neuroleptikus kezelést olyan megszállottság esetében, amely ellenállt *adekvát* terápiájának, az ördögűzésnek.

Criss Cook a kenti Institute of Medicine and Health Science professzora pedig így fogalmaz a démonikus megszállottság és az elmebetegségek összefüggéseiről: „Ésszerűnek látszik úgy fogalmazni, hogy a démonikus megszállás etiológiai tényező lehet bizonyos elmebetegségek esetében, de etiológiai tényező lehet nem pszichiátriai állapotok esetében is, és más esetekben pszichiátriai és orvosi zavarok hiányában is találkozni lehet vele.”²

Világaink

Lám, az egyszer már illegitimé vált démonok lassan visszakúsznak még a tudományoszerű diskurzusba is. Az arrogáns felvilágosult racionalitás világukkal együtt egy időre száműzte azokat, de minthogy az arrogancia mögött mindig is meghúzódó, sőt, azt éltető bizonytalanság és kétségbeesés immár a kortárs nyugati kultúra nem rejtett, sőt, feltűnő sajátosság lett, így nehéz más kultúrákkal szembeni abszolút felsőbbrendűség hitét továbbra is fenntartani.

Más kultúrákban az emberek transzcendens lényekkel, szellemekkel is kapcsolatban vannak. Aki *ott* erre nem képes, az lelkileg *nem* egészséges; sérült a realitásérzéke. Természetesen, a

mi tudományunk módszertanából adódóan nem képes annak a világnak az érzékelésére; a transzcendens lények olyanok számára, mint a lopakodó bombázó radarok számára. A földről nézve az égi jármű nem látszik, de aki benne ül, annak nagyon is valóságos a léte. Ezért „hogyan képes egy olyan hitrendszer, amely a racionális ember sajátos nézetén alapul, megítélni valakit, akinek a számára egy ilyen világkép teljesen idegen?”³

Félreértés ne essék, nem amellet szól ez a fejtegetés, hogy a démonok, szellemek *objektív* létezéssel bírnak, de nem is amellet, hogy kimerítjük a jelenség összes megértési lehetőségét, ha csak hibás elmeműködésnek tulajdonítjuk felbukkanásukat.

Hanem talán nem is ugyanarról a világról vannak eltérő képzeink, hanem különböző világokban élünk⁴.

Minden kultúra másként *világ-ítja* meg az életet, más fényű és színű lámpákat használ, más rendezői utasításoknak engedelmessé válnak a szereplők, sőt újabban még a rendező létét is kétségbe vonják, és úgy érzik, hogy önmaguk is dirigálni tudják a darabot. És noha a nagy színmű eleje és vége azonos, a két végpont között nagyon különböző jelenetek is lejátszódhatnak. Aki pedig honos az egyik színdarabban, az úgy véli, hogy az ő játéka maga az élet, és ha be-bepillant is mások előadásába, azokat idegennek – valahogy nem reálisnak tapasztalja meg.

Más kultúrákból vagy saját kultúránk előidejéből néhány szerencsétlen olykor idetéved, hogy zavarba hozza ítézőképességünket, rámutasson arra, hogy a racionalizmus vezette kulturális szanitáció sohasem lehet teljes. Az így keltett szorongás aztán még hevesebb tisztítási műveletekre ingerel – persze az ész nevében. Csak nehogy úgy járjunk, mint a túlzott higiéniaival: nem csak a „rossz” organizmusok pusztulnak el általa, hanem a „jó” is. Biztos-e, hogy a szellemek nélkül ott-honosabb a világunk, mint változatos és népes másvilágukkal? Talán már nem is vagyunk meggyőződve arról, hogy a szellemek és démonok kiűzé-

sével jó üzletet kötöttünk? Jobban értjük-e magunkat, ha pusztán hisztériának, deperszonalizációs zavarnak vagy szkizofréniaának látjuk *mindazt*, ami hasonlatos az elmebajhoz?

Ezek nem költői kérdések! Ötven-száz évvel ezelőtt fel sem merültek volna, de ha mégis, akkor a válasz nyilvánvaló lett volna: a magabiztos racionális korszellem a szellemeket még hipotézisként sem tűrte meg. De a korunkra jellemző bizonytalanság és az otthontalanság előli kétségbe esett menekülés feltámasztja a transzcendens lényeket,

Más kultúrákban az emberek transzcendens lényekkel, szellemekkel is kapcsolatban vannak.

mert a megszemélyesített gonosszal mégiscsak emberibben lehet kommunikálni, közelebbi nexusba lehet kerülni, mint a személytelen és megfoghatatlan társadalmi struktúrákkal.

Egyébként pedig legyünk óvatosak, mert tudvalévő, hogy a szellemek teljes manifesztációjuk idején (amikor a legtöbb látványos tünetet produkálják) a leggyengébbek. Az igazi veszélyt az jelenti, amikor a szellem ereje teljében lopva tartja ellenőrzése alatt azt a személyt, aki ennek nincs is tudatában⁵. A démonok akkor vannak a leginkább jelen, amikor a legkevésbé éljük meg jelenlétüket.

Szóval, az a gyanús, ami nem gyanús...

dr. Bánfalvi Attila

JEGYZET

- Hale AS, Pinninti NR. Exorcism-resistant ghost possession treated with clopenthixol. *The British Journal of Psychiatry* 1994;165:386-8.
- Cook CH. Demon Possession and Mental Illness: Should we be making a differential diagnosis? http://www.meta-religion.com/Psychiatry/Demonic_possession/dp_and_mental_illness.htm
- M. Chopra levele. In: *The Lancet* 1995;345.
- Vö.: „Azok a világok, amelyekben a különböző társadalmak élnek, eltérő világok, nem pusztán ugyanaz a világ különböző címkékkel ellátva.” E. Sapir: *Culture, Genuine and Spurious*. *American Journal of Sociology* 1924;29:401-29. Idézi: Jenkins JH, Barrett RJ. Introduction. In: *Schizophrenia, Culture, and Subjectivity*. Cambridge: University Press; 2004. p. 9.
- Definition of demonic possession and levels of possession. http://www.spiritualresearchfoundation.org/spiritualresearch/difficulties/Ghosts_Demons/